

Lektio

Margareta Salonen

Portinvartijuus muuttuvassa mediamaisemassa

Yleisöt, alustat ja uutismedia jakavat portinvartijuuden valtaa

Kun tämä väitöskirjaprosessi alkoi keväällä 2019, ryhdyin valmistelemaan ensimmäistä konferenssipaperiani alamme keskeiseen tapahtumaan, Cardiffissa järjestettyyn Future of Journalism 2019 -konferenssiin. Minua kiinnosti alun alkaen tutkia sitä, minkälaisia valtasuhteita on havaittavissa uutismedian, sosiaalisen median yleisöjen ja sosiaalisen median alustojen välillä. Havahduin siihen, että sopiva teoria työni tarkasteluun olisi mahdollisesti portinvartijateoria, joka on jo yli 70 vuoden ajan selittänyt sitä, miten uutiset muodostuvat sellaisiksi kuin ne muodostuvat. Eli minkälaisia prosesseja ja päätöksiä julkaistujen uutisten takaa on havaittavissa. Huomasin kuitenkin, että teoria ei kattanut kaikkia ajatuksiani siitä, mitä ajattelin portinvartijuuden olevan. Tutkimusaineistoni tulisi muodostumaan pääasiallisesti uutismedioiden sosiaalisen median postauksista ja niiden kommentteista eikä aiempi portinvartijakirjallisuus käsitellyt oikein kumpakaan. Ymmärsin, että tarkastelin ennemminkin uutisten ulostuloporttia, enkä niinkään sitä, mitä tapahtuu ennen kuin uutiset saadaan julkaistua. Jotain siis puuttui portinvartijuuden teoriakentältä ja ryhdyin selvittämään, että mitä tämä mahtaisi olla.

Kun ryhdyin valmistelemaan ensimmäistä konferenssipaperiani, mietin kenellä on eniten valtaa: uutismedialla, yleisöillä vai somealustoilla. Ymmärsin kuitenkin pian, että on vaikeaa määrittää suoranaisesti sitä, kenellä on eniten valtaa suhteessa toisiinsa ja että minun pitäisi ennemminkin tarkastella erilaisia vallan tasa- ja epätasapainoja. Ryhdyinkin pohtimaan, minkälaisia erilaisia valtasuhteita uutismedialla, yleisöillä ja sosiaalisen median alustoilla on suhteessa toisiinsa.

Minulla, sinulla, meillä kaikilla uutisia seuraavilla yleisön jäsenillä on mahdollisuus kertoa mielipiteemme uutisista kommentoimalla ja vuorovaikuttamalla median sosiaalisen median postauksiin. Yleisöjen toiminnalle on kuitenkin uutismedian asettamat raamit, sillä voimme kommentoida ja reagoida ainoastaan sellaisiin postauksiin, joihin media on mahdollistanut yleisön vuorovaikutuksen.

Myös sosiaalisen median alustat asettavat rajoittavia tekijöitä eli käyttävät valtaansa suhteessa mediatoimijoihin, jotka eivät omista tai voi täysin kontrolloida digitaalista toimintaympäristöä, jossa ne julkaisevat uutisia. Sosiaalisen median alustat

käyttävät valtaa algoritmiensa avulla ja säätelevät teknisesti, miten mediat voivat operoida sosiaalisen median alustoilla.

Vastavuoroisesti meidän kaikkien toiminta, vuorovaikutus sosiaalisessa mediassa, ohjaa alustojen algoritmien toimintaa. Uutismediat ovat yhtä lailla sosiaalisen median käyttäjiä ja vaikuttavat näin alustojen algoritmeihin. Eli alustat tekevät päätöksiään kaikkien sosiaalisen median käyttäjien toiminnan perusteella. Toki on hyvä huomata, että uutismedioilla on tavallisesti huomattava määrä seuraajia tavallisiin käyttäjiin verrattuna ja siten enemmän vaikutusta algoritmeihin kuin pienempien seuraajamäärien tileillä.

Ymmärsin hyvin pian tämän pohdinnan jälkeen, että uutismedian valta portinvartijana on jakautunut. Tästä hieman myöhemmin tajusin, että sillä, mitä uutisille tapahtuu niiden julkaisemisen jälkeen, on vaikutusta niin toimituksille, yleisöille kuin ympäröivälle yhteiskunnallekin. Aloin käyttää tästä ajallisuuteen kytkeytyvästä näkökulmasta englanniksi termiä *post-publication gatekeeping*. Myöhemmin suomensin sen julkaisun jälkeiseksi portinvartijuudeksi. Mielenkiintoiseksi tämän terminologisen pohdintani teki se, että opponenttini professori Alfred Hermida oli pohtimassa samaa asiaa samaan aikaan, mutta teimme pohdintoja toisistamme tietämättä. Kun minä olin puhunut ja esitellyt ideoitani Cardiffissa syksyllä 2019, professori Hermida oli julkaisuprosessissa oman teoreettisen artikkelinsa kanssa. Artikkelissa hän määritteli ja esitteli julkaisun jälkeisen portinvartijuuden kehikon (*post-publication gatekeeping framework*) ja se julkaistiin keväällä 2020 *Journalism and Mass Media Quarterly* -journaalissa (ks. Hermida 2020). Kun sain julkaisun tietooni, siitä tuli välittömästi työni keskeisin lähde. Tajusin myös, että minun on pakko olla niin sanotusti oikeiden asioiden äärellä, kun minun lisäksi erittäin kokenut journalismin tutkija ja digitaalisen journalismin pioneeri on tehnyt samoja havaintoja portinvartijateorian kehittämistarpeista ja ympäröivästä yhteiskunnasta.

Väitöskirjani siis tarkastelee uutismedian, yleisöjen ja sosiaalisen median alustojen välistä vuorovaikutteista suhdetta portinvartijateorian ja vielä tarkemmin sanottuna julkaisun jälkeisen portinvartijuuden näkökulmasta. Eli tutkimus tarkastelee sitä, mitä tapahtuu uutisille niiden julkaisemisen jälkeen ja kuinka yleisöt ja uutismedia ovat vuorovaikutuksessa digitaalisessa uutisympäristössä.

Väitöskirjani muodostuu kolmesta empiirisestä osatutkimuksesta. Tutkimukset käsittelevät julkaisun jälkeiseen portinvartijuuteen liittyviä tekijöitä ja käytäntöjä. Artikkelissa I (Salonen, Olbertz-Siitonen, Uskali ja Laaksonen 2023) tutkitaan suomalaisten sanomalehtien ja yleisöjen suhdetta ja sen vuorovaikutteisuutta Facebookissa. Artikkelissa II (Salonen ja Laaksonen 2023) tarkastellaan Instagramin kontekstissa kotimaisten sanomalehtien ja yleisöjen suhdetta ja sen vuorovaikutteisuutta sekä visuaalisuuden merkitystä journalismissa sosiaalisessa mediassa. Artikkelissa III (Salonen, Ehrlén, Koivula ja Talvitie-Lamberg 2023) keskitytään suomalaisten sanomalehtien yleisödatan käyttöön ja merkitykseen toimituksellisessa päätöksenteossa.

Tutkimusmenetelmien näkökulmasta kokonaisuus on laadullisesti orientoitunut ja sen aineisto muodostuu uutismedioiden Facebook- ja Instagram-postauksista ja niiden kommentteista sekä uutismedioissa työskentelevien haastatteluista. Analyysissa hyödynnettiin sisällönanalyysia, digitaalista keskusteluanalyysia, visuaalista tulkintaa, sekä kuvailevaa tilastoanalyysia niin, että menetelmät täydensivät toisiaan. Facebook-aineisto on kerätty *Keskisuomalaisen*, *Kalevan*, *Sisä-Suomen Lehden* ja *Jämsän Seudun*

tekemistä julkaisuista marraskuun 2018 ja helmikuun 2019 välisenä aikana. Instagram-aineisto muodostuu samojen lehtien kaikista postauksista huhtikuun 2019 ja maaliskuun 2020 väliseltä ajanjaksolta. Haastattelut toteutettiin *Keskisuomalaisen*, *Karjalaisen* ja *Helsingin Sanomien* toimituksissa toukokuun ja elokuun 2022 aikana.

Tämä väitöstutkimus on tuottanut tieteellisiä ja teoreettisia kontribuutioita sekä suosituksia ja huomioita uutismediakentälle ja yhteiskunnan tasolle. Tämän väitöskirjatutkimuksen perusteella esitän – väitän – että nykyisessä digitaalisessa uutisympäristössä tulisi puhua *jaetusta portinvartijuuden vallasta* sekä *julkaisun jälkeisestä portinvartijuudesta*. Tutkimukseni osoittaa, ettei uutismedia ole enää ainoa portinvartija digitaalisessa uutisympäristössä, vaan se jakaa portinvartijuuden valtaa iteratiivisessa vuorovaikutuksessa sosiaalisen median alustojen ja yleisöjen kanssa. Uutisia ja portinvartijuutta muovaavat julkaisemisen jälkeen useat erilaiset tekijät, kuten yleisöt, sosiaalisen median alustat, laki ja etiikka sekä erilaiset käytännöt kuten esimerkiksi vuorovaikutuskäytännöt. Näin ollen tämä tutkimus on validoinut empiirisesti professori Hermidan julkaisun jälkeisen portinvartijuuden teoriakehikkoa (*post-publication gatekeeping framework*). Työni on myös muokannut ja laajentanut kehikkoa lisäämällä lain ja etiikan eli regulaation yhdeksi prosessiin vaikuttavaksi tekijäksi ja esittänyt uusia vuorovaikutukseen ja visuaalisuuteen liittyviä käytäntöjä portinvartijuuden kontekstissa.

Suurimpana yksittäisenä teoreettisena kontribuutiona väitöstutkimuksen osatutkimus I esitteli vuorovaikutuksellisen portinvartijuuden (*conversational gatekeeping*) käsitteen. Käsite kuvaa sitä, miten uutismedia/journalistit ja yleisöt normittavat uutismedian sosiaalisen median tileillä käytyjä keskusteluja ja samalla neuvottelevat minkälainen sisältö ja toiminta on hyväksyttävää ja toivottua kyseisillä tileillä. Portinvartijuus siis kohdistuu uutismedian sosiaalisen median kanavissa käytyihin keskusteluihin, mutta lisäksi portinvartijuutta muovataan keskustelujen ja vuorovaikutuksen avulla.

Tutkimukset tulokset nostavat esiin myös käytännön suosituksia ja huomioita, erityisesti *vuorovaikutuksen*, *visuaalisuuden* sekä *lain ja etiikan* näkökulmista. Väitöstutkimukseni esittää, että uutismedioilla ja yleisöillä on molemmilla mahdollisuus vuorovaikutuksen keinoin huolehtia sosiaalisen median keskusteluista niin, että keskustelu olisi rakentavaa ja negatiivisuus vähäisempää. Näin ollen vihapuheelle ja muulle negatiiviselle keskustelulle jäisi vähemmän tilaa. Uutismedioilla on erityinen valta ja vastuu siinä, millaisia keskustelunavauksia se saattaa julkiseen keskusteluun. Tasapainoilu sananvapauden ja median julkaisemisen vapauden välillä vaatii toimituksissa harkintaa, sillä sosiaaliseen mediaan kaikille avoimeksi avatut keskustelut vaativat uutismedialta kykyä ja resursseja seurata ja mahdollisuuksien mukaan myös moderoida keskusteluja. Suomessa media-alan eettinen itsesääntely, Journalistin ohjeet, velvoittavat mediatoimijoita vähintäänkin jälkimoderoimaan sellaisia kommentteja, jotka loukkaavat ihmisarvoa tai yksityisyyden suojaa. Moderointi ja siihen käytetty harkinta on tärkeää myös sen vuoksi, että uutismedia vallanpitäjänä on yksi merkittävä toimija demokraattisessa yhteiskunnassa. Mahdollistamalla yhteiskunnallisten keskustelujen käymistä tärkeistä uutisaiheista uutismedia mahdollistaa myös demokratian toteutumista. Sosiaalisen median ja siellä käytävien keskustelujen vähälle huomiolle jättäminen voi myös koitua uutismedian mainehaitaksi. Onkin tärkeää, että uutismedia ja keskusteluihin osallistuvat yleisöt – yleisestikin ihmistoimijat – ottavat osaa keskustelujen normittamiseen ja moderoimiseen.

Väitöstutkimukseni havainnoi myös, että tutkittavien sanomalehtien vuoropuhelu, vuorovaikutus sosiaalisen median yleisöjensä kanssa oli vähäistä. Yleisösuhdetta voidaankin luonnehtia tällä hetkellä aika yksisuuntaiseksi, enemmänkin yleisöstä kumpuavaksi suhteeksi, joka harvoin saa vastakaikua. Tutkituilla sanomalehdillä on Suomen mittapuulla kuitenkin hyvät seuraaja- eli yleisömäärät, joten potentiaalia yleisösuhteen kehittämiseen on olemassa. Tämä on merkityksellistä senkin vuoksi, että kaikkia ihmisiä, niin journalisteja kuin yleisöjäkin tarvitaan, jotta sosiaalisen median keskustelut pysyisivät eettisinä ja toisia kunnioittavina. Automatisoitu konepohjainen moderointi ei ole vielä kovin tehokasta ja laadukasta suomen kielen kaltaisella pienellä kielellä, joten moderointia koskeva päätöksenteko nojaa pitkälti ihmistoimijoihin.

Visuaalisuuden korostunut merkitys sosiaaliseen mediaan tuotettavissa uutisisällöissä osoittaa, että uutismedian kannattaisi kiinnittää entistä enemmän huomiota sisältöjensä visuaaliseen muotokieleen, kuten osassa toimituksissa onkin jo tehty esimerkiksi kehittämällä visuaalisia tarinankerronnan muotoja. Esimerkiksi artikkelissa II tarkasteltu Instagram ei mahdollista julkaisujen tekoa muuten kuin visuaalisessa muodossa: valokuvana, kuvana tai videona. Julkaisujen kommentointi on puolestaan päinvastaisessa asemassa, sillä Instagramin syötteen julkaisuihin ei ole mahdollista kommentoida kuvilla ja videoilla. Alusta mahdollistaa kommentoinnin ainoastaan tekstimuotoisesti ja emoji- ja gif-animaatioiden avulla. Uutismedialla onkin enemmän käytännön valtaa siinä, minkälaiset visuaaliset sisällöt sen Instagram-tilillä kiertävät ja minkälaisia keskustelunavauksia se tekee myös visuaalisesta näkökulmasta. Tutkimuksessa havaittiin myös, että tällä visuaalisuuteen nojaavalla alustalla uutismedia julkaisee enemmän pehmeitä, kevyitä uutisia. Yleisöt kuitenkin vuorovaikuttivat tasaisesti sekä pehmeiden, kevyempien uutisten että kovempien, yhteiskunnallisesti merkittävimpien aiheiden kanssa. Uutismedialle siis huomioksi: yleisöt vaikuttavat kaipaavan myös "oikeita" uutisia Instagramissa. Kissavideot eivät yksin riitä!

Visuaalisuuden näkökulmasta laajempaan huomioon haluan nostaa esiin kaupallisen median ja Yleisradion välisen asetelman. Kaupallinen media halusi rajoittaa kilpailullisista syistä julkisen palvelun median, Ylen, tuottaman tekstisisällön määrää lainsäädännön keinoin. Ylen sisältöjen tuotantoa rajoittava laki astui voimaan 2022 ja sen myötä Yle on alkanut tuottaa uutisiaan enenevässä määrin audiovisuaalisina sisältöinä. Uutisia kulutetaan globaalisti yhä enemmän visuaalisessa muodossa, minkä vuoksi herää kysymys siitä, tekivätkö kaupalliset mediatoimijat itselleen karhunpalveluksen. Kaupallisen median, tässä tapauksessa sanomalehtien, on tärkeää herätä siihen todellisuuteen, jossa audiovisuaaliset sisällöt vaikuttavat kasvattavan asemaansa. Säilyttääkseen yleisönsä sanomalehtien olisi tärkeää pysyä kehityksen mukana.

Väitöstutkimukseni teki havaintoja myös lain ja etiikan näkökulmista. Keskeisimpänä nostan esiin, että uutismedioiden olisi tärkeää seurata EU:n digisäädösten kehitystä ja sovellettavuutta omalla toimintakentällään. Esimerkiksi EU:n uudet digilait ottavat kantaa somealustojen moderointiin. Uutismediatoimijoiden onkin hyvä seurata tarkasti, minkälaisia linjauksia moderointivastuiden suhteen tehdään lähiaikoina. Mistä alustoilla tapahtuvasta toiminnasta vastaavat jatkossa uutismediat omien sometiliensä käyttäjinä ja ylläpitäjinä ja mistä ovat vastuussa alustapalvelut? Uutismedioita ei ole juurikaan osallistettu uusien digilakien suunnitteluvaiheessa. Tutkimukseni perusteella ehdotan, että mediatoimijoita olisi hyvä osallistaa enemmän

EU-tason päätöksentekoon, varsinkin kun on kyse niitä läheisesti koskevista asioista. Nyt mediakenttä joutuu esimerkiksi pohtimaan lakiasiantuntijoiden avulla, kuinka mikäkin uusi säädös ja laki koskee median toimikenttää.

Nykyisestä EU-lainsäädännöstä on ollut myös selkeää hyötyä mediakentälle. Nykyinen tietosuoja-asetus on mahdollistanut sen, että pohjoismaiset mediatoimijat ovat alkaneet neuvotella korvauksia tuottamistaan sisällöistään, jotka kiertävät sosiaalisen median alustoilla. Nämä keskustelut ovat pian alkamassa myös Suomessa, joten suomalaisten mediatoimijoiden on tärkeää seurata ja osallistua mahdollisiin neuvotteluihin koskien omien sisältöjensä rahallista kompensatiota. Kanadassa ja Australiassa Googlen ja Metan journalistiselle medialle maksamat kompensatiot ovat jo todellisuutta. Lisäksi samat alustapalvelut ovat jo vuosien ajan tarjonneet erilaisia koulutuksia mediatoimijoille useissa maissa. Onkin tärkeää keskustella myös mediatoimijoiden riippumattomuudesta ja journalismin autonomiasta, sillä erilaiset koulutukset ja tukiohjelmat antavat alustayhtiöille valtaa suhteessa uutistoimituksiin: alustayhtiöt voivat koulutustensa kautta ohjata journalismia haluamaansa suuntaan.

Lain ja etiikan näkökulmasta tämä tutkimus haluaa herätellä toimituksia pohtimaan rajanvetoa näiden kahden välillä. Kysyttäessä tutkimukseen osallistuneiden ajatuksia journalismin etiikasta, puhe kääntyi automaattisesti lain, lähinnä tietosuoja-asetuksen näkökulmiin. Toimitusten olisikin hyvä selkeyttää sitä, mitkä kysymykset ja päätökset nojaavat journalismin etiikkaan ja journalistisiin arvoihin ja mitkä lainsäädäntöön. Viimeisenä etiikan näkökulman huomiona nostan esiin, että tällä väitöskirjatyöllä on ollut vaikutusta myös journalismin etiikan saralla, sillä sen tuloksia koskien journalismin toimintaa sosiaalisen media alustoilla on hyödynnetty Journalistin ohjeiden päivitystyössä (2023–2024) – olin itse mukana uudistusta tekevässä työryhmässä. Työ on siis pystynyt jalkauttamaan konkreettisia kehitysehdotuksia suoraan journalismin etiikan ytimeen. Uudet ohjeet on julkaistu ja ne otetaan käyttöön syksyllä 2024.

Jatkotutkimusehdotuksena väitöstutkimukseni suosittaa tutkijoita tarkastelemaan julkaisun jälkeisen portinvartijuuden tekijöitä ja käytänteitä ja laajentamaan teoriakenttää niin, että temporaalisesta näkökulmasta saataisiin vielä kokonaisvaltaisempi käsitys. Lisäksi tulevien tutkimusten tulisi pyrkiä rakentamaan laajempaa ymmärrystä siitä, miten julkaisun jälkeinen portinvartijuus ja perinteinen portinvartijuus ovat yhteydessä toisiinsa.

Vuorovaikutuksellinen portinvartijuus kaipaa sekin lisää tutkimusta: ilmiötä olisi tarpeellista tarkastella esimerkiksi uudemmilla sosiaalisen median alustoilla kuten TikTokissa ja Threadsissa sekä erilaisissa kulttuurisissa konteksteissa. Tulevien tutkimusten olisi tärkeää selvittää myös tarkemmin visuaalisuuden merkitystä niin portinvartijuuden näkökulmasta kuin yleisestikin uutisten kuluttamisessa ja tuottamisessa. Tähän haasteeseen hyppään itse syksyllä uuden tutkimushankkeen *Hetkellisyys ja visuaalisuus sosiaalisen median uutisisällöissä (2024–2027)* kautta. Lisäksi EU:n lainsäädännön ja journalismin etiikan kysymykset ovat keskeisessä asemassa säätelemässä journalismin tulevaisuuden toimintaa digitaalisessa uutisympäristössä ja ovat sen vuoksi tärkeitä jatkotutkimuskohteita.

Lopuksi haluan vielä osoittaa lämpimät kiitokset isälleni kaikesta hänen tuestaan tutkijan urani aikana. Hän odotti väitöspäivääni suurella ylpeydellä, mutta ei päässyt sitä

enää näkemään. Tämä työ onkin omistettu isälleni Pertti Mauritz Juhani Saloselle (28.12.1949–10.4.2024).

FM Margareta Salosen journalistiikan alan väitöskirja Revising the Understanding of Gatekeeping Theory: Factors and Practices of Post-Publication Gatekeeping tarkastettiin Jyväskylän yliopiston humanistis-yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa 4.5.2024.

Kirjallisuus

- Hermida, Alfred. 2020. Post-publication gatekeeping: The interplay of publics, platforms, paraphernalia, and practices in the circulation of news. *Journalism and Mass Communication Quarterly* 97 (2): 469–491. <https://doi.org/10.1177/1077699020911882>
- Salonen, Margareta, Ehrlén, Veera, Koivula, Minna ja Talvitie-Lamberg. 2023. Post-publication gatekeeping factors and practices: Data, platforms, and regulations in news work. *Media and Communication* 11 (2): 367–378. <https://doi.org/10.17645/mac.v11i2.6486>
- Salonen, Margareta ja Laaksonen, Salla-Maaria. 2023. Post-publication gatekeeping practices: Exploring conversational and visual gatekeeping on Finnish newspapers' Instagram accounts. *Nordicom Review* 44 (2): 253–278. <https://doi.org/10.2478/nor-2023-0014>
- Salonen, Margareta, Olbertz-Siitonen, Margarethe, Uskali, Turo ja Laaksonen, Salla-Maaria. 2023. Conversational gatekeeping: Social interactional practices of post-publication gatekeeping on newspapers' Facebook pages. *Journalism Practice* 17 (9): 2053–2077. <https://doi.org/10.1080/17512786.2022.2034520>

Kirjoittaja

Margareta Salonen, FT, tutkijatohtori

Margareta Salonen työskentelee tutkijatohtorina Jyväskylän yliopiston kieli- ja viestintätieteiden laitoksella journalistiikan opintosuunnassa. Salosen työ käsittelee journalismin, sen yleisöjen ja sosiaalisen media alustojen valtasuhteita muuttuvassa digitaalisessa mediaympäristössä. Salosen johtama kansainvälinen tutkimushanke (2024–2027) *Hetkellisyys ja visuaalisuus sosiaalisen median uutissällöissä* tarkastelee visuaalisten sosiaalisen median alustojen, kuten Instagramin ja TikTokin, journalistista käyttöä niin kotimaisessa kuin kansainvälisessäkin uutismediassa.